

zich te verhouden als de geest der Heilige Schrift tot dien der Aristotelische lectuur. Zoo viel het betrekkelijk licht uit te maken wat van den inhoud der eerste door de rede kon gevonden: daartoe behoorde alles wat de Grieksche wijsgeer gaf en waarvan de Bijbel zweeg. Sprak omgekeerd de Heilige Schrift over iets wat men niet bij Aristoteles aantrof, dan stond vast dat dit de rede te boven ging. Dekten beide mededeelingen elkander geheel dan had men te doen met een „stelling” door de sterken te bewijzen, door de zwakken van denkkraft te gelooven. Dekten ze elkander ten deele, dan was het dogma, daarop gebouwd, een mixtum: zoo viel b.v. de schepping der wereld te bewijzen, dat ze niet eeuwig was moest geloofd. Bij de laatste twee gevallen houde men in het oog, dat gebrek aan historisch besef Aristoteles heel wat toe-vertrouwde wat hij nimmer had beweerd. Zoo werd het bewijs voor de schepping verkregen door de gelijkstelling van de creatie met de emanatie van al het zijnde uit de universeele oorzaak⁵¹). Waren ze met elkander in strijd, dan diende de oude wijsheid opgeofferd, wat Thomas als 'n sacrificium intellectus doorleeft.

Wanneer men echter zóó de grens tusschen de theologie en de andere wetenschappen trekt, ligt de conclusie voor de hand, dat de theologie niet meer in den strengen zin des woords wetenschap kan heeten: wat onder haar valt heeft practischen zin. Zoo concludeerde dan ook Scotus — hoezeer hij ook het geloof veiliger noemt dan het weten. Viel op het laatste iets sterker nadruk, dan verviel men uit de begeerte naar zekerheid al weer spoedig tot geringschatting der wetenschap. Wie de theologie het zuiver wetenschappelijk karakter rooft en haar toch wegens de verwarring met de religie alles ziet omspannen, moet wel het zoeken naar en het vinden van alle waarheid — hoe ook verkregen — lager aanslaan, dan wie de theologie de eere van wetenschap laat, inziet, dat haar 'n zelfstandig — zij het ook niet onbegrensd — terrein toekomt, en haar dus de erkenning harer waarde niet laat betalen met de uitsluiting uit de universitas scientiarum. De vernedering der wetenschap tot verheffing van het geloof volgt alle rationalisme onvermijdelijk en ontbrak ook in de Middeleeuwen niet, getuige 'n figuur als Petrus Damiani in de receptieve periode, en eene als Johannes van Jandun in den natijd der scholastiek.

En toch, hoe gevaarlijk dit scepticisme ook was, men vergete niet, dat het toen vaak toevlucht mocht bieden aan het diepere inzicht dat er vijandschap was tusschen den geest van Aristoteles — die, straks ontkerstend, de Renaissance mede zou beheerschen⁵²) — en dien van Christus.

Intusschen, men onderscheide beide: de scepsis en dit inzicht, toch. Inzonderheid is dit noodig voor 'n goed verstaan van het onderscheid tusschen de groote Reformatoren.

De mystiek zag nog lang niet altijd de wedergeboorte — met het wekken der belangstelling — achter het geloof. Wel ontdekte ze reeds